

LBRIS

We know
books

Constantin Eretescu

Exilul ca metamorfoză

Articole politice și literare

Spandugino

Director: Livia Spandugino

Director editorial: Paul Marinescu

Redactor: Theodora-Eliza Văcărescu

Revizie: Maria Hulber

Tehnoredactor: Constantin Niță

Tipărit la NeoProTip

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Eretescu, Constantin

Exilul ca metamorfoză : articole politice și literare /

Constantin Eretescu, - București : Editura Spandugino, 2023

Conține bibliografie

ISBN 978-630-6543-18-2

821.135.1

Ediția precedentă a volumului *Exilul ca metamorfoză* a apărut cu titlul *Articole politice și literare*, la Editura Etnologică, în anul 2017.

Prezenta ediție a fost revăzută de autor.

Copyright © Spandugino, 2022

Toate drepturile rezervate Editurii Spandugino.

Editura Spandugino

Strada Docenților, nr. 18, sector 1, București

Comenzi telefonice: 0040 737 730 700

Comenzi prin e-mail: office@edituraspandugino.ro

Comenzi online: www.edituraspandugino.ro

CUPRINS

Înfometarea ca instrument politic	9
Un oponent al Unirii	31
O tentativă eșuată de anexare: „Unirea” Maramureșului cu Ucraina Subcarpatică.	39
<i>Cotul Donului 1942</i> : o dramă a istoriei noastre	59
Cu români în nordul Siberiei	67
Douăzeci de ani în Siberia.	71
<i>Experimentul Pitești</i> , de Nicu Ioniță.	79
Nichita Smochină: un cărturar recuperat	85
Despre studenți, dușmani ai poporului și alți monștri	91
Note de călătorie: Basarabia, 2011	99
Jurnalul unor ani grei	109
Monarhie sau republică: o dezbatere fără obiect	115
Călătorie întreruptă spre libertate	123
Brutus Coste: un reprezentant al exilului politic românesc	129
Exilul ca metamorfoză	139
<i>Lupta americană</i> : 1983–1992	149
Bancurile politice în America zilelor noastre	159
Scriitorul român în America. Între aspirație și destin	187
Circ (și pâine). Versiuni moderne	203
<i>Nicoară Potcoavă</i> : istorie și ficțiune	213

<i>Pașini de istorie literară</i> , de Iordan Dăcu	231
<i>Petru Ursache: etnolog și eseist</i>	237
<i>Obiceiurile funebre din Moldova în context național</i> , de Ion H. Ciubotaru	243
<i>Zei pastoralii</i> , de Ion Ghinoiu	255
<i>Păstoritul din Valea Jiului</i> , de Dumitru Gălățan-Jieț	261
Tradiții și înnoiri în lumea momârlanilor	267
Lumea dintre cele două lumi	275
O lume cu obsesii și cu amintiri	279
Pe drum între aici și acolo. <i>In memoriam</i> Gabriel Stănescu. . .	283
În dialog cu Corina Pavel	293
Dialog cu Simona Chișan	305
În dialog cu Mircea Anghelescu.	315
Lista materialelor incluse în volum	327
Bibliografie generală.	331

Înfometarea ca instrument politic

Istoria ultimului secol își dezvăluie treptat tainele. Una dintre ele – nu singura, nici cea din urmă – a fost înfometarea deliberată, sistematică, îndelungată a unor întregi grupuri etnice. Scopul urmărit a fost îngenuncherea morală a oamenilor și transformarea lor într-o masă preocupată exclusiv de propria supraviețuire și, astfel, ușor de manipulat. Se pare că beneficiile politice care aveau să fie obținute justificau o asemenea măsură. Conducerea partidului comunist de la Moscova – pentru că totul a fost gândit acolo – a fost cea care a întocmit scenariul care avea să fie pus în aplicare în teritoriu. Acțiunea a fost demarată în Ucraina, în cursul anului 1931, odată cu inițierea procesului de eliminare a chiaburilor, declarați dușmani ai poporului, urmat apoi de colectivizarea agriculturii. Revoluția și războiul civil care au urmat au pus în evidență existența unui naționalism ucrainean care intra în conflict cu hotărârea comuniștilor ruși de a supune și controla întreaga țară. Cele două motive îndreptăteau, din punctul de vedere al conducerii de la Kremlin, operația de pedepsire. Totul a durat aproximativ doi ani. Țăranii nu s-au arătat doritori să-și înstrăineze pământurile

moștenite din moși-strămoși, nici animalele sau uneltele de lucru. Ceea ce a urmat a fost bine ascuns lumii.

Timp de o jumătate de veac, nimeni în URSS nu a avut dreptul să abordeze subiectul. Din punctul de vedere al autorităților statului, foametea nici nu a avut loc. Partea neașteptată a fost aceea că s-au găsit și ziariști străini, între ei aflându-se Walter Duranty și Louis Fisher, care au susținut același punct de vedere. Negarea a fost unul dintre cele mai strălucite acte propagandistice ale regimului de la Moscova; locul morților l-au luat istoriile privind victoria obținută în colectivizarea agriculturii, meritele revenindu-i, firește, marelui Iosif Stalin. A trebuit să se scurgă multă vreme până când o seamă de organizații ale ucrainenilor stabiliți în străinătate să reamintească lumii tragedia prin care a trecut poporul lor. Termenul care a denumit ceea ce s-a petrecut în Ucraina a fost *holodomor* (din ucr. *holod* = „foame” și *mor* = „năpastă”; *moryty holodom* = „a produce moarte prin înfometare”). Holodomor a fost una dintre marile operațiuni de ucidere în masă organizate de statul sovietic și soldate cu dispariția a cinci până la șapte milioane de oameni.

În sprijinul mărturiei că foametea a fost organizată în așa fel încât să lovească populația trăitoare în Ucraina (ucraineni și români din zona Tiraspolului, parte a așa-numitei RSSA Moldovenească) este adus și argumentul că, în ciuda secetei care s-a abătut asupra unei zone mai vaste, foametea se oprea la frontiera cu Rusia și Bielorusia. O lege emisă în timpul când foametea s-a extins interzicea țăranilor să-și părăsească localitățile pentru a merge la oraș sau într-un alt stat din URSS.

Foametea declanșată aici nu a fost prima acțiune de acest fel inițiată de conducerea sovietică. Modelul l-a oferit colectivizarea agriculturii din Kazahstan, declanșată în anii 1929–1931.

Ceea ce s-a petrecut în perioada aceea a rămas necunoscut istoricilor până în ziua de azi. Documentele doveditoare ale dramei, câte vor fi fost, au dispărut. Singurele informații care dezvăluie dimensiunea tragediei prin care au trecut oamenii sunt datele statistice din două recensăminte succesive. Potrivit celui dintâi, în anul 1926, au fost înregistrate patru milioane de persoane; numărul lor a scăzut la trei milioane în anul recensământului următor, acela din 1939, care a arătat o descreștere cu cel puțin un milion și jumătate de oameni, dacă ținem seama de sporul natural al populației.

Câteva dintre lucrările apărute în lumea occidentală în ultima jumătate de veac fac posibilă înțelegerea dimensiunilor catastrofei umane a acelor ani¹. O contribuție însemnată la dezvăluirea realității ucrainene s-a produs în 1985, când a apărut volumul lui Miron Dolot, *Execution by Hunger. The Hidden Holocaust* (lucrarea a apărut în traducere românească, având titlul *Executați prin înfometare. Holocaustul ascuns*, într-o primă ediție în anul 2011, la Editura Meteor Press²). Autorul, pe numele lui real Simon Starow (1916–1998), mai publicase, cu un an înainte, o lucrare care dezbătea același subiect, *Who Killed Them and Why? In Remembrance of Those Killed in the*

¹ Vezi, în acest sens, R.W. Davies, 1980, *The Socialist Offensive: The Collectivization of Soviet Agriculture, 1929–1930*, Londra: Macmillan; L.Y. Luciuk, 2008, *Holodomor: Reflections on the Great Famine of 1932–1933 in Soviet Ukraine*, Kingston, Ontario: Kashtan Press; Walter Dushnyk, 1983, *50 Years Ago: The Famine Holocaust in Ukraine*, New York, Toronto: World Congress of Free Ukrainians; Andrew Gregorovich, 1974, „Black Famine in Ukraine 1932–33: A Struggle for Existence”, *Forum: A Ukrainian Review*, nr. 24.

² Miron Dolot, 1985, *Execution by Hunger: The Hidden Holocaust*, New York: W.W. Norton & Company (traducere în limba română *Executați prin înfometare. Holocaustul ascuns*, 2011, București: Editura Meteor Press).

Famine of 1932–1933 in Ukraine. Dacă prima dintre ele discută rațiunile politice care au dus la declanșarea foametei, cea de a doua a fost cartea care a adus în fața cititorilor lumea satului ucrainean din anii colectivizării forțate. Fiindcă autorul, adolescent la vremea aceea, a fost martorul modului în care a fost declanșată acțiunea, al felului în care s-a desfășurat ea și al consecințelor pe care le-a avut asupra țăranilor dintr-o localitate altădată prosperă.

Cerkași, un sat tipic de câmpie, la câteva sute de kilometri la sud de Kiev, este locul în care s-a născut autorul mărturiilor cuprinse în carte. O așezare temeinică, având circa opt sute de gospodării, cu patru mii de locuitori, cu biserică, școală, magazin și primărie, cu ogoare fertile. Un spațiu în care familiile se înrudesesc, oamenii se cunosc și se respectă, cu tradiții bine înrădăcinate. O structură complexă, aparent greu de destrămat și de redus la neant. S-a dovedit că lucrurile nu stau chiar așa. Acesta este teritoriul pe care-l vor lua în stăpânire reprezentanții sovietici. În acest sat, vine într-o bună dimineață un grup de străini, orașeni după înfățișare și lipsă de familiaritate cu viața țăranilor. În fruntea lor este tovarășul Zeitlin. Aceștia vor reprezenta noua conducere. La scurtă vreme după aceea, un prim eveniment: 15 țărani mai înstăriți, între care învățătorul satului și un vechi funcționar, sunt arestați, familiile lor sunt aruncate afară din casele în care au locuit, iar acestea sunt transformate fie în sedii pentru ședințe, fie în locuințe ale nou-veniților. Preotul bătrân al satului dispare și el fără urmă. I-a luat locul unul tânăr, care a devenit parte a grupului de propagandiști ai partidului. Decapitată astfel de o conducere care putea orienta

¹ Miron Dolot, 1984, *Who Killed Them and Why? In Remembrance of Those Killed in the Famine of 1932–1933 in Ukraine*, Cambridge, Mass.: Harvard University, Ukrainian Studies Fund.

oamenii în direcția chestionării justeței acțiunilor, comunitatea a devenit brusc vulnerabilă.

Sistemul relațiilor interumane de tip vechi este înlocuit de unul nou, de factură militară. Cele opt sute de gospodării sătești sunt împărțite în opt „sute”, în optzeci de „zeci” și în o sută șaizeci de „grupe de cinci”. În fruntea „sutelor” se află străinii veniți în sat, în vreme ce în celelalte grupe sunt numiți țărani care urmează să-și dovedească fidelitatea față de regimul comunist. Pentru a asigura succesul operațiunii puse la cale, fiecărei „sute” îi sunt alocați trei milițieni adjuncți, oameni care au dreptul să aresteze fără să se justifice înaintea unor organe superioare. În plus, iau ființă două instituții necunoscute până atunci: Secția Specială, filială a GPU, noul nume al vechii CEKA, cea care se va numi mai apoi NKVD, iar, mai recent, KGB, echivalentul Securității în lumea familiară nouă, și Inspekția Muncitorilor și Țăranilor, care va deveni ulterior Comisia Centrală de Stat. Aceasta din urmă avea misiunea de a veghea asupra bunului mers al treburilor la nivelul întregii localități.

Mai iau ființă organizațiile de pionieri și de comsomol, extrem de active, cel puțin în perioada de început a colectivizării agriculturii. Pionierii erau și ei stimulați să raporteze orice deviere de la învățăturile partidului – fie aceasta în faptă sau în gând – a părinților, rudelor sau vecinilor, în vreme ce comsomoliștii, grupați în echipe, erau cei care aveau dreptul să intre în gospodăriile țăranilor și să le controleze casa, grajdul, șura, magazia și să confişte bunurile pe care le găseau. Și unii, și ceilalți erau numiți eroi pentru delațiunile care erau urmate de arestări sau deposedări de bunuri. Odată pus în funcțiune, noul mecanism avea să-și arate roadele. Merită să fie precizat faptul că același sistem de instituții a fost creat pe toată întinderea țării, în fiecare sat, în fiecare oraș.

Potrivit dispozițiilor venite de la centru, prima îndatorire a țăranilor era aceea de a intra în colhoz; cea de a doua era de a preda statului cotele de cereale din recolta obținută. Nici una, nici cealaltă nu s-au dovedit ușor de obținut. Obișnuiți să-și semene și să-și recolteze singuri ogoarele pentru uzul familiei, țăranilor le-a venit greu să accepte să renunțe la bunurile care au constituit, timp de multe generații, sursa existenței lor. Confrunțați cu tăcerile dârze ale sătenilor chemați la nesfârșite ședințe de lămurire, conducătorii sutelor, zecilor și grupelor de cinci adoptă tehnici mai agresive. Inițiază întreceri socialiste, intră nepoftiți în casele oamenilor, de obicei seara, le pun în față formularele de adeziune pe care ei trebuie doar să le semneze, li se arată insistent locul pe pagină unde trebuie să-și scrie numele, iar cei care nu se vădesc doritori sunt ținuți trei toată noaptea, chemați apoi la interogatorii. Celor mai încăpățânați li se iau calul sau vaca, sunt amenințați cu deportarea, sunt acuzați de a fi „curculi”, ciocoi. Rezultatele nu sunt dintre cele mai bune.

Se recurge atunci la o demonstrație de forță. Satul este invadat de trupe militare, cavalerie, dar și de infanteriști și chiar de trupe de artilerie. După o defilare demonstrativă pe ulițele satului, soldații împrăștie manifeste care cheamă la colectivizare. A doua zi, țăranii descoperă că gurile tunurilor au fost dispuse pe câmp și orientate spre casele lor. Militarii deschid focul, dar ghiulelele trec pe deasupra acoperișurilor, pentru a cădea în apa râului de la marginea așezării. Treptat, sătenii își dau seama că șansele lor de a se opune colectivizării sunt nule. Mai mult, primejdia se extinde nu numai asupra lor, ci și asupra copiilor lor. Colhozul care ia ființă va cuprinde toate pământurile satului. Militarii pleacă în formație de luptă spre un alt sat. Se poate spune că prima sarcină a echipei de propagandiști a fost îndeplinită.

Cea de a doua misiune, colectarea cotelor de cereale de către stat, în condițiile secetei anului 1932 și pe fondul nesfârșitelor ședințe de indoctrinare și al arestărilor, a fost îndeplinită în condiții încă mai dramatice.

În principiu, cotele erau proporționale cu suprafața de teren pe care țăranul o deținuse înainte de colectivizare. Dar, odată îndeplinită această obligație, sătenii s-au trezit chemați să mai predea statului o cantitate egală cu cea pe care o dăduseră deja. Țăranilor înstăriți, așa-ziișilor chiaburi, li s-au fixat cote care adeseori depășeau întreaga recoltă pe care o realizaseră. Protestele s-au dovedit inutile. Echipele de comsomoliști erau acelea care veneau pe neașteptate și controlau întreaga gospodărie, de unde luau tot ce găseau, de la grâu sau porumb la sfeclă, cartofi, fasole. Una dintre amintirile cele mai vii și mai des repetate ale supraviețuitorilor acelor timpuri a fost aceea a tinerilor activiști care nu plecau fără să măture podul casei și să ia cu ei și ultimele grăunțe. Operația avea să aibă consecințe de durată, fiindcă țăranii nu numai că rămăseseră fără hrană, dar li se luaseră și grăunțele care aveau să fie semănate pentru a asigura recolta anului următor.

O asemenea foamete ca aceea pe care au declanșat-o aceste operații de confiscare a hranei nu mai fusese încercată. „Era memorabila primăvară a anului 1932, când izbucni foametea și începură să moară de foame primii oameni. Îmi amintesc procesiunea nesfârșită a cerșetorilor de pe drumuri și cărări, mergând din casă în casă. Erau în diverse stadii de inaniție, murdari și zdrențuiți. Întinzându-și mâinile, cerșeau de mâncare, orice se putea mânca: un cartof, o sfeclă sau măcar un știulete. Acestea fură primele victime ale inaniției: oamenii nevoiași, văduvele sărace și copiii orfani, care n-aveau nicio

șansă să supraviețuiască groaznicii încercări”¹, scrie tânărul – pe atunci – martor al stării de lucruri, el însuși adolescent orfan de tată. Acesta a fost doar începutul.

Campania de livrare către stat s-a extins în timp, incluzând, de pildă, obligativitatea predării pieilor de câine și de pisică. Treptat, sătenii înșiși și-au sacrificat animalele de casă pentru propria hrană. Situația avea să se agraveze, în pofida declarațiilor entuziaste de aderare la politica partidului. Din mărturisirile elevului de școală de atunci, aflăm modul în care s-a desfășurat sărbătoarea zilei de 1 Mai în satul Cerkasî. Învățătorul se străduia să le explice copiilor că trebuie să arate fericiți, cu toate că unii dintre colegii lor de clasă muriseră deja de foame, iar alții, bolnavi de distrofie, nu puteau să ia parte la festivități. Oricum, cei prezenți s-au îndreptat spre centrul comunei cântând, ținând sus un mare steag roșu și purtând lozinci mobilizatoare. În spatele celui care primea manifestanții și avea să le țină cuvântarea fierbea, în cazane mari, un terci de hrișcă. Înfometați, oamenii s-au aruncat, înainte de vreme, asupra mâncării. O încălcare grosolană a protocolului sărbătoresc. Unul dintre ei a murit împușcat; ceilalți și-au revenit, au ascultat în liniște conferința, după care s-au aliniat să-și primească cele două polonice cuvenite de fiertură.

Primăvara anului 1932 părea că va îndepărta nenorocirea care se abătuse asupra oamenilor. Pe terenurile cultivate ale colhozului apăruseră legumele, pe pământurile cultivate cu grâu ieșiseră spicele. Nu este de mirare că țăranii flămânzi dădeau năvală noaptea și smulgeau firele care puteau fi mâncate. Confruntate cu asemenea fărâdelegi, autoritățile s-au grăbit să ia măsuri. Au fost mobilizați, în acest scop, pionierii satului,

¹Dolot, 1985, pp. 157–158.

a căror misiune era paza ogoarelor. Au fost ridicate turnuri de veghe identice cu cele din închisori, în care stăteau paznici înarmați. La sfârșitul zilei de muncă, țăranii erau supuși percheziției; în felul acesta, partidul se asigura că niciun morcov sau bob de grâu nu era sustras de pe câmp. Pedepsa pentru furt consta în execuție prin împușcare și confiscarea tuturor bunurilor sau, ca alternativă, zece ani de muncă silnică în lagăr și confiscarea averii. Cei condamnați pentru asemenea fapte nu puteau beneficia de amnistie. În spiritul acestor măsuri, la 7 august 1932, a fost emisă o lege care stipula că alimentele sunt proprietatea statului. A deține hrană devenea, astfel, o infracțiune.

Încheierea recoltării și predarea, practic integrală, a cerealelor către stat, controlul sever al locuințelor, urmat de confiscarea tuturor rezervelor i-au făcut pe oameni să înțeleagă faptul că statul nu-i va ajuta să depășească greul. Frigul și iarna care s-au lăsat aveau să încheie lunga agonie. Numărul morților întrecea puterea supraviețuitorilor de a-i înmormânta. Despre oferta unei pomeni nu putea fi vorba. Cei rămași în viață se mulțumeau să sape o groapă suficient de adâncă pentru ca mortul să încapă în ea.

Momentul suprem al suferinței fizice l-a constituit apariția actelor de sălbăticie, îndelung ascunse chiar de cei mai curajoși dintre aceia care au dezvăluit crimele regimului comunist. Canibalismul și necrofagia au fost însoțitorii terorii foametei. Tânărul martor al celor trăite în satul natal a consemnat asemenea fapte. Au fost mame care și-au ucis și mâncat propriii copii, oameni care-și ademeneau vecinii pentru a le înfige cuțitul în beregată și a-i transforma în hrană. Numărul real al celor care au sfârșit astfel rămâne necunoscut până în prezent. Peste 2.500 de oameni au fost prinși, judecați și condamnați. Dacă asemenea fapte s-au consumat în lumea satelor, spații în care

oamenii erau, oricum, mai legați între ei, ele au fost încă mai frecvente în orașe. Nu este de mirare că peste tot au fost puse afișe pe care era scris următorul mesaj: „A-ți mânca propriii copii e un act de barbarie”.

Acțiunea s-a încheiat aproximativ la mijlocul anului 1933. Se estimează că au pierit în acest interval de timp între cinci și șapte milioane de oameni, dar numărul real este greu de determinat și el va rămâne probabil necunoscut. Acesta variază între 1,8 milioane și 12 milioane¹.

O lucrare pe aceeași temă, în multe privințe încă mai importantă, este *Cartea foametei*, de Larisa Turea, apărută, în primă ediție, la Editura Curtea Veche, în 2008². Volumul acoperă un fenomen identic, petrecut de data aceasta în Basarabia (Moldova, în terminologia oficială). Meritele studiului sunt acelea că mărturiile au la bază numeroase „Monologuri”, declarații ale unui număr impresionant de supraviețuitori din localități de pe întreaga suprafață a provinciei, iar acestea sunt urmate de documente oficiale ale instituțiilor statului. Într-un limbaj oficial sec, documentele confirmă afirmațiile cetățenilor. Foametea din anii 1946–1947 a avut și ea un caracter punitiv. Era vorba despre un teritoriu care aparținuse, în timpul războiului încheiat cu puțină vreme înainte, unui stat inamic. Mulți dintre tineri luaseră parte la lupte, alții făcuseră parte din partidele politice ale României. Populația, mai cu seamă în mediul rural, împărțea cu cei de care fuseseră despărțiți aceeași cultură și aceeași limbă, diferite de cultura și limba noilor stăpâni. Un număr relativ mare de țărani erau înstăriți. De aceea,

¹ Steven Rosefielde, 1983, „Excess Mortality in the Soviet Union: A Reconsideration of the Demographic Consequences of Forced Industrialization, 1929–1949”, *Soviet Studies*, vol. 35, nr. 3, pp. 385–409.

² Larisa Turea, 2008, *Cartea foametei*, București: Editura Curtea Veche.

era de presupus că autoritățile comuniste vor avea dificultăți în reorientarea ideologică a oamenilor și în întemeierea colhozurilor. Se putea recurge, în aceste condiții, la experiența acumulată în urmă cu un deceniu în Ucraina vecină. Sigur, seceta din 1946 le-a ușurat sarcina.

Înfometarea populației avea menirea să înăbușe orice tentativă de exprimare a unor idei diferite de cele oficiale. Sau, în termenii Larisei Turea, care reia concluzia cercetătorului anglo-american Robert Conquest, prin „teroarea înfometării (*famine-terror*) [...] se anihilau reflexele comunitare, individul plonja într-un vacuum global, unde nu exista liant social, ci doar frica, densă, condensată, paralizantă”¹. Comentariile și observațiile celor care au cunoscut teroarea respectivei perioade susțin opinia savantului care s-a consacrat studiului acestui cataclism provocat în mod deliberat. „Cel mai tângă [amărăciune, jale, n.m.] îți era că ne-au «vândut» oamenii de sat, cu care-ai cununat și botezat, cei cu care-ai holteit și ai păscut bobocii și vitele – de cei din raion nici nu mai ziceai nimica...”², își amintește Victor Volcinschi, din Bădrăgii-Vechi, Edineț.

Înfricarea oamenilor, fie ei tineri sau bătrâni, teama de a nu fi deportați, a luat locul gândirii și exprimării libere. Un copil – pe vremea aceea – își amintește cum, înainte de a arunca o hârtie la gunoi, o citea atent, să nu apară cumva numele lui Stalin sau, și mai rău, poza lui, pentru ca să nu ajungă din cauza asta în Siberia. Un altul constată că, în ciuda distrofiei și a morților provocate de inaniție, ziarele nu publicau nicio știre despre foamete.

Una dintre primele măsuri pe care le-au luat noile autorități a fost impunerea în posturi de decizie a unor oameni

¹ Turea, 2008, pp. 11–12.

² Turea, 2008, p. 61.

incapabili, care nu se bucurau de respectul concetățenilor, dar care aveau „meritul” de a fi fost săraci. „Secretarul sovietului sătesc de la noi din sat, Ion Curcă – relatează Gheorghe Vodă, din Văleni, Vulcănești – era un gospodar bătrân și foarte rău. Rupea oleacă rusește, «de-al nostru», ce mai! Cunoștea foarte bine fiecare gospodărie din sat, el a și întocmit listele cât se cuvine să dea fiecare la stat – nici nu vorbea cu nimeni, numai înjura cât îl țineau băierele. Da’ președinte era unul dintre cei cărora la noi în sat li se zicea «calici» – un golan care nu lucra nicăieri, fără niciun rost în viață. Așa era legea atunci: președintele sovietului sătesc trebuie să fie numaimdecât cel mai sărac om din sat”¹.

Urmând modelul ucrainean, aceștia organizează colectarea cerealelor și a legumelor din casele oamenilor. Sătenii noștri consemnează cu uimire momentul în care echipele urcă în podul casei și mătură totul, până la ultimul bob: „La noi în pod, după ce măturaseră până la ultimul grăunte, era curat de parcă ar fi fost în casa cea mare” (Vărativ, Râșcani)²; „În ’46, s-au suit fără sinchiseală în pod și au măturat tot puținul agonisit cu greu – da, e adevărat, nu se făcuse roada vara și toamna, dar totuși ne mai trăgeam zilele cu ce ne-ar fi lăsat, măcar niște cioturi de păpușoi pentru un ciur de mămăligă cu un pumn de făină la un ceaun de apă. Da’ așa, au pustiit totul, și nu străinii, ci chiar ai noștri, cei de sat, ieșindu-și din piele ca să fie la nivelul cerințelor înainte de raion!” (Bădragii-Vechi, Edineț)³ – o practică nemaiîntâlnită până atunci.

Confiscarea cerealelor, lipsa oricăror alternative de hrană nu puteau avea altă urmare decât declanșarea foametei. Gospodăria care izbutise să-și țină vaca avea o șansă care lipsea

¹Turea, 2008, p. 214.

²Turea, 2008, p. 39.

³Turea, 2008, p. 61.

țaranilor cu adevărat săraci. Mărturiile puținilor supraviețuitori sunt grăitoare: „Mama dădea ciocălăii rămași din anii trecuți la cuptor și îi usca, eu pe urmă îi sfărâmam cu ciocanul, până deveneau mărunți ca grăunțele și îi treceam prin râșniță, mășcat ca păsatul, puneam, dacă aveam, o mână de crupe, adăugam olecuță de lapte și iaca așa am scăpat. Pe urmă au ieșit frunzele de curechi, de salcâm” (Alexei Guzun, din Chițcani, Telenești)¹; „Într-un timp, doi frați nu veneau la școală și când mă duc eu acasă la dâșii să văd ce și cum, zăresc pe masă un câine tăiat și mama lor pregătea bucate. Sau încă un caz. La școală lucra, în calitate de măturător, nenea Ion și, într-o dimineață, când vin eu la serviciu, îl găsesc frigând pe jărativ niște carne. Da’ de ce-i carnea asta nene Ioane? Da’ el: apoi, am pus laț și am prins o mătă și iacă o prăjesc pe cărbuni. Mulți prindeau, în Răut, broscoi, lipitori, le fierbeau și le mâncau. De-acum, când s-a început a se desprimăvăra, lumea ieșea la buruiene, târtani [săricică, ciurlan-alb, n.m.], nalbă, se ducea la pădure după leurdă [ai-sălbatic, n.m.]” (Pavel Onofraș, Cuhnești, Glodeni)². De aici până la a ascunde mâncarea puțină pe care o ai de propriii tăi copii, pentru a o mânca singur sau împreună cu nevasta, nu mai era decât un pas.

În cursul acestei îndelungi perioade, autoritățile au rămas martore pasive, iar spitalele, în absența medicamentelor și a hranei, nu puteau fi nici ele de ajutor. Ion Bețivu, din Lazo, Sângerei, își amintește că tot ce făcea medicul spitalului din Glinjeni era ca dimineața, când intra în salon, să strige: „Toți – fundul în sus! Știa că cel ce se întoarce e viu, care nu – îi gata...”³. Simptomele distrofiei puteau fi întâlnite pretutindeni. Le cunoșteau și copiii:

¹Turea, 2008, p. 53.

²Turea, 2008, p. 191.

³Turea, 2008, p. 30.

„În sat la noi foamețea a cosit multe vieți. Casa noastră era chiar sub stâncă, deasupra stâncii mai erau vreo 4–5 case de țigani și eu mă duceam la joacă cu puradeii lor. Îmi amintesc cum, de la un timp, îi găseam mereu dormind pe jos, în fața casei. Aceasta însemna că erau pe ducă: dacă i se umflau cuiva picioarele, gata, știam că nu mai are scăpare. Așa s-a întâmplat aproape cu toți vecinii și cu mulți dintre părinții lor” (Ion Stici, Văratice, Rășcani)¹.

Erau apoi morții. În cazul unei vieți trăite în condiții normale, dispariția unui membru al grupului social trezește interesul și compasiunea întregii comunități. Aceste reflexe, câștigate în timp, își pierduseră de acum funcția. Moartea era un eveniment cotidian, ea nu mai stârnea mila concetățenilor. Ion Mija, din Pohoarne, Florești, evocă starea de spirit a sătenilor din acele timpuri: „În primăvară au început a bate clopotele în dungă – un vuiet lung plutea peste așezare. Dacă iarna oamenii mureau totuși mai rău, spre primăvară organismele erau istovite. Clopotele băteau doar de înmormântare de dimineață până seara târziu. Vedeam oameni căzuți chiar în centrul satului, chiar lângă sovietul sătesc, nici nu se uita nimeni la ei. Se rezemau de garduri și închideau ochii, da’ nouă ne părea că ei dormeau. Erau oameni care umblau cu căruța și-i strângeau, îi duceau la cimitir și le făceau groapa”².

În împrejurările în care viața încetează să mai aibă valoare, nu este surprinzător că o femeie încearcă să-și predea bărbatul încă în viață consăteanului care căra morții spre cimitir: „«Bade Gheorghe, ia-l și pe-al meu» – dar el mai era încă viu, omul acela. «Ia-l și pe-al meu la țintirim, că până-n seară n-o mai duce

¹ Turea, 2008, p. 33.

² Turea, 2008, pp. 111–112.

și n-am bani să plătesc special pentru dânsul». Ce era să facă Gheorghe? S-a oprit, a încărcat omul acela care până la țintirim a și murit...”¹. Într-un astfel de context, gestul mamei care-și bagă băiatul aflat în pragul morții într-un sac și-l îngroapă de viu în grădina casei, pentru a nu fi de față la moartea lui, este aproape de înțeles. Pentru aceia dintre noi care au cunoscut pe propria lor piele regimul comunist, nu este surprinzător faptul că, în toată această perioadă, ziarele nu au pomenit absolut nimic despre foamete sau despre morții de inaniție. Din când în când, era pomenită seceta, dar aceasta doar în contextul trailului altminteri fericit al poporului muncitor.

Multă vreme, unul dintre subiectele tabu ale dramei trăite a fost cel al canibalismului. Abia târziu și însoțit de interogații asupra stării mentale a celor care au recurs la asemenea practici și a lipsei lor de credință în Dumnezeu, subiectul a intrat în discuție. Cartea Larisei Turea, prin mărturiile supraviețuitorilor foametei, dă imaginea dimensiunilor tragediei și ale ferocității care a luat locul dragostei și bunicii-cuviințe. În condițiile în care viața însăși era primejduită, reflexele condiționate erau și ele anulate; faptul a fost demonstrat experimental de Ivan Petrovici Pavlov, unul dintre psihologii iubiți de Lenin. Argumente interesante în acest sens aduce Dominic Streatfeild².

Iată câteva dintre aceste descrieri:

„Unul, Chirică Chioru, și-a mâncat copilul – i-au găsit mânuțele în cenușă. L-au judecat. Dar pe acei care au făcut să moară atâta lume? Nu le ceru nimeni seama” (Ion Bețivu, Lazo, Sângerei)³; „Se îndepărtase lumea de Dumnezeu;

¹ Turea, 2008, p. 93.

² Vezi, în acest sens, Dominic Streatfeild, 2007, *Brainwash. The Secret History of Mind Control*, New York: Thomas Dunne Books.

³ Turea, 2008, p. 29.